

SPRAWOZDANIE Z REALIZACJI W ROKU 2021 i 2022 „PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO NA LATA 2021 – 2024”

„Program opieki nad zabytkami województwa lubuskiego na lata 2021-2024” **został opracowany na podstawie art. 87 ust. 1 i 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U z 2022 r., poz. 840 z późn. zm.)** Wymienione przepisy zobowiązują Zarząd Województwa do sporządzenia, a Sejmik Województwa do przyjęcia wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami obejmującego okres czterech lat. Zgodnie z art. 87 ust. 5 ww. ustawy z realizacji Programu sporządza się, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się Sejmikowi Województwa.

Głównym celem dokumentu, stanowiącego realizację wymienionego ustawowego obowiązku, jest dążenie do poprawy stanu zachowania zasobów dziedzictwa kulturowego i krajobrazu kulturowego Ziemi Lubuskiej przez określenie służących temu warunków organizacyjnych i finansowych, a także aktywne włączenie tego zasobu do procesów społecznych i gospodarczych w zakresie leżącym w kompetencjach samorządu województwa. W związku z powyższym nadrzędnym staje się cel realizacji wizji określającej założenia w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami, w tym pełnego rozpoznania zasobów dziedzictwa kulturowego, procesów rewaloryzacji i rewitalizacji oraz optymalnego wykorzystania zasobów dziedzictwa województwa w celu kształtowania rozwoju gospodarczego i budowania społeczeństwa obywatelskiego, a także promocji województwa lubuskiego poprzez dziedzictwo kulturowe i sposoby postępowania z zabytkami.

Przyjęty w dniu 21 czerwca 2021 r. Uchwałą Sejmiku Województwa Lubuskiego „Program opieki nad zabytkami województwa lubuskiego na lata 2021-2024” Program obejmuje zagadnienia związane z bogactwem kulturowego dziedzictwa województwa lubuskiego, określa jego mocne i słabe strony, charakteryzuje aktualne uwarunkowania prawne ochrony zabytków, a także wskazuje źródła finansowania ochrony i opieki nad zabytkami. Meritum stanowi wytyczenie celów strategicznych i określenie kierunków działań i zadań z zakresu opieki nad zabytkami w perspektywie najbliższych czterech lat. Misją jest poprawa uwarunkowań wpływających na stan zachowania zabytków i umocnienie tożsamości lokalnej dla rozwoju społeczeństwa

województwa lubuskiego poprzez kulturę, rozumianą, jako całokształt duchowego i materialnego dorobku społeczeństwa. Przyjęte do realizacji zadania mają sprzyjać rewaloryzacji i rewitalizacji zabytków i służyć procesom rozwojowym w obszarach gospodarczym, turystyczno-rekreacyjnym i społecznym, realizując jednocześnie politykę Państwa w tym zakresie. Celem Programu jako dokumentu kontynuującego założenia z lat 2009 – 2012, 2013– 2016, 2017 – 2020 jest w szczególności realizacja wizji określającej założenia służące ochronie i opiece nad zabytkami. Wyznaczona wizja to: wielokulturowe dziedzictwo województwa lubuskiego fundamentem tożsamości regionu rozwijającego się gospodarczo i turystycznie.

Realizacja wizji i celu strategicznego odbywać się będzie poprzez określenie celów priorytetowych, kierunków działań i zadań:

Cel priorytetowy 1 - Rozpoznanie zasobu, poprawa skuteczności ochrony zabytków i efektywne zarządzanie zasobem.

Cel priorytetowy 2 - Rewaloryzacja zabytków jako czynnik rozwoju społeczno-gospodarczego oraz rozwoju potencjału turystycznego.

Cel priorytetowy 3 - Budowanie tożsamości regionalnej poprzez edukację i popularyzację dziedzictwa kulturowego w oparciu o społeczeństwo obywatelskie.

Cel priorytetowy 4 - Ochrona krajobrazu kulturowego i świadome jego kształtowanie współgrające z integracją przestrzenną regionu.

Podstawowym narzędziem realizacji zapisów Programu przez Samorząd Województwa Lubuskiego są dotacje celowe na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków znajdujących się na terenie województwa lubuskiego udzielane zgodnie z Uchwałą Nr XXXI/296/12 Sejmiku Województwa Lubuskiego z dnia 22 października 2012 r., z późn.zm. W omawianym okresie sprawozdawczym Sejmik Województwa Lubuskiego udzielił po raz trzynasty i czternasty w historii Województwa Lubuskiego tego rodzaju dotacji. Zostały one przeznaczone przede wszystkim na renowację zabytkowych obiektów sakralnych w różnych miejscowościach regionu jak również na budynki mieszkalne i użytkowe oraz na zabytki ruchome. Ich szczególna wartość artystyczna i historyczna stanowi największy walor kulturowego pejzażu województwa lubuskiego. Bezpośrednio Województwo Lubuskie na prace konserwatorsko - restauratorskie realizowane przy lubuskich zabytkach przeznaczyło w latach 2021 - 2022 łączną kwotę 2.500.000,00 zł. Kwota dotacji przyznanych na przedmiotowy cel w 2021 r. wyniosła 1.200.000,00 zł z czego wykorzystano 1 131 683,30 zł

(z wykorzystania przyznanej dotacji zrezygnowała Gmina Skąpe na prace przy danym kościele protestanckim w Radoszynie- 21.190,00 zł, natomiast Dom Pomocy Społecznej w Lubsku, Parafia Rzymskokatolicka pw. Matki Bożej Częstochowskiej w Słońsku oraz Parafia Rzymsko-Katolicka p.w. Najśw. Serca Pana Jezusa w Kijach nie wykorzystali przyznanych dotacji w całości). W 2022 r. z puli 1.300.000,00 zł wykorzystano 1.220.000,00 zł (środki w całości zostały zwrócone ze względu na brak możliwości realizacji zadania przez Parafię Rzymsko-Katolicką pw. Podwyższenia Krzyża Św. w Otyniu na prace w Kościele filialnym p.w. św. Jakuba Apostoła w Niedoradzu - 45.000,00 zł, Gminę Skąpe na prace przy danym kościele protestanckim w Radoszynie - 35.000,00 zł). Szczegółowe wykazy dotacji z budżetu Województwa Lubuskiego na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków położonych na obszarze województwa lubuskiego przyznanych przez Sejmik Województwa Lubuskiego w 2021 i 2022 roku stanowią załączniki nr 1 i 2 do niniejszego sprawozdania.

Ryc.1 Ratusz w Szprotawie- dofinansowanie na remont dachu. Ryc. 2 Kościół Matki Bożej Częstochowskiej w Okszy- uzupełnienie historycznych tynków.

Dla porównania, w omawianym okresie sprawozdawczym, Lubuski Wojewódzki Konserwator Zabytków udzielił dotacji celowych na prace remontowo-konserwatorskie w kwocie 807.610,00 zł.: w roku 2021 – 426.310,00 zł, w roku 2022 – 381.300,00 zł. Szczegółowe wykazy udzielonych dotacji stanowi załącznik nr 3.

W ramach programu „Ochrona zabytków” Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego w latach 2021 i 2022 udzieliło wsparcia finansowego na prace remontowe

obiektów zabytkowych w kwocie **9.044.119,87 zł.**: w roku 2021 r. – 3.973.556,30 zł (20 obiekty); w 2022 r. 5.070.563,57zł (17 obiekty). Znaczące dotacje przeznaczone były m.in. na:

- konserwacje i restauracje barokowych hełmów wież - etap II w Gościkowie (670.000,00 zł.);
- konserwacje polichromii oraz fumigacja kościoła - kontynuacja prac w kościele pw. Narodzenia Najświętszej Marii Panny w Zbąszynku (XVII w.) (290.000,00 zł.);
- prace konserwatorskie i restauratorskie holu opackiego - etap II zespołu poaugustiańskiego w Żaganiu, (XIV-XVIII) (1.100.000,00 zł.);
- prace konserwatorskie, remont i rewaloryzacja kościoła pw. Wniebowzięcia NMP w Radachowie (pocz. XVIII w.) (1.280.000,00 zł.);
- prace konserwatorskie i restauratorskie przy organach -etap I., kościół konkatedralny pw. św. Jadwigi Śląskiej w Zielonej Górze, (1912r.): (300.000,00 zł.)
- remont ściany północnej-etap I., kościół pw. Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Osiecznicy (XIX w.):, (322.000,00 zł.);

Szczegółowy wykaz dotacji stanowi załącznik nr 4.

W okresie sprawozdawczym dotyczącym lat 2021 - 2022 wartymi odnotowania są, wpisujące się w założenia programu, przedsięwzięcia realizowane zarówno przez jednostki samorządu terytorialnego jak i instytucje kultury. W okresie sprawozdawczym badania związane z zachowaniem dziedzictwa kulturowego kontynuowały wojewódzkie instytucje kultury w skład których wchodzi: 2 teatry, 3 muzea, 2 biblioteki, filharmonia oraz Regionalne Centrum Animacji Kultury:

1. **Teatr im. Juliusza Osterwy w Gorzowie Wielkopolskim** w odniesieniu do celu priorytetowego pierwszego realizował zadania w zakresie obiektu zabytkowego jakim jest budynek teatru, który regularnie przechodzi przeglądy techniczne. Zabytkowy Obiekt jest na bieżąco monitorowany i wykonywane są drobne naprawy tak aby zachować zabytkową substancję w jak najlepszym stanie. Instytucja skupiła się również na drugim celu priorytetowym czyli na podniesieniu atrakcyjności oferty kulturalnej Teatru. W 2021 roku zakończył się projekt polegający na modernizacji teatru oraz wyposażenie go w sprzęt multimedialny. Teatr udostępnił widzą m.in. stanowisko Multimedialnej biblioteki (zdjęcia

oraz scenariusze). Dzięki czemu widzowie mają możliwość przeglądania zdjęć ze spektakli archiwalnych oraz zobaczyć jak wyglądają scenariusze do spektaklu z zapiskami inspicjenta. W obszarze celu trzeciego Instytucja regularnie w latach 2021-2022 organizowała warsztaty oraz zajęcia prowadzone zarówno przez pracowników administracyjnych (pedagoga) jak i aktorów. Podczas tych zajęć dzieci dowiadywały się wielu ciekawostek dotyczących samego obiektu jakim jest Teatr oraz tego co skrywają jego kulisy. W Teatrze zamontowane są stanowiska multimedialne, które można obsługiwać w trzech językach – polskim, niemieckim i angielskim. Dzięki temu Teatr ma możliwość pokazania się nie tylko na arenie krajowej ale również międzynarodowej.

ryc. 3 Teatru im. Juliusza Osterwy w Gorzowie Wielkopolskim po zakończeniu prac remontowo-konserwatorskich

- Lubuski Teatr w Zielonej Górze** celem realizacji priorytetu 1 w 2021 r. zlecił wykonanie projektu koncepcyjnego wraz z wizualizacją przebudowy i adaptacji wnętrza w budynku zabytkowym Lubuskiego Teatru. Projekt dotyczy przestrzeni ok. 1500 m² obejmującej portiernię wraz z przyległym holem i wejściem do części administracyjnej budynku LT oraz pozostałe pomieszczenia, tj. Scena Duża wraz z widownią, Scena Kameralna, foyer na parterze oraz I piętrze, przestrzeń wejściowa, pomieszczenie kasy, klatka schodowa, pozostałe pomieszczenia. W 2022 r. projekt koncepcyjny uzyskał pozytywną opinię Miejskiego Konserwatora Zabytków. W latach 2021-2022 najistotniejszymi zadaniami związanym z drugim celem priorytetowym było zadanie pn. „Remont portierni z przylegającym holem oraz wejściem do części administracyjnej teatru

na parterze budynku Lubuskiego Teatru w Zielonej Górze pomiędzy salą laboratorium twórczego - klubu aktora, a korytarzem przy portierni - etap I montaż drzwi p.poż." oraz „Modernizacja Lubuskiego Teatru w Zielonej Górze” – modernizacja oraz generalny remont dziedzińca teatru polegająca na rozbudowie teatru i powstaniu Sceny Lalkowej. Zadanie to realizowane było przy wsparciu finansowym ze środków EFRR w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Lubuskie 2020. Rozbudowa Teatru oraz stworzenie od podstaw senny lalkowej bezapelacyjnie podnosi atrakcyjność tego miejsca oraz rozwija jego potencjał turystyczny odkrywając dla mieszkańców oraz turystów całkowicie nowy obraz sztuki teatralnej, który skierowany jest nie tylko do najmłodszych, ale również do wszystkich odbiorców zainteresowanych sztuką tego rodzaju. Działające w Teatrze Laboratorium Twórcze Lubuskiego Teatru, które od 2018 r. prowadzi szeroko zakrojone działania edukacyjne i artystyczne, to odpowiedź Teatru na cel priorytetowy trzeci. Lekcje teatralne, warsztaty z aktorami i pedagogiem teatru, spotkania z artystami czy recitale budują tożsamość regionalną poprzez edukację i popularyzację dziedzictwa kulturowego, zaś dzięki zakupowi systemu ekspozycyjnego na lalki, lalki teatralne (które po roku 2009 ze zlikwidowanego Muzeum Lalek trafiły do magazynu), społeczeństwo obywatelskie ma możliwość podziwiania eksponatów i wykorzystywania ich w trakcie prowadzonych lekcji. Realizacja projektu „Modernizacja Lubuskiego Teatru w Zielonej Górze” wpisuje się w realizację celu czwartego i jest uwzględniona jako komplementarna do projektu Miasta Zielona Góra pn.: „Zagospodarowanie zdegradowanej przestrzeni publicznej na terenie miasta Zielona Góra” w ramach którego powstanie m.in. widowia dla Sceny Letniej Lubuskiego Teatru. Budowa Sceny Letniej stworzy warunki do zwiększonej aktywności kulturalnej i artystycznej mieszkańców miasta. Podobszar objęty tymi inwestycjami stanie się nową przestrzenią dla spotkań, imprez i różnego rodzaju wydarzeń przeznaczonych dla społeczności lokalnej.

- 3. Muzeum Ziemi Lubuskiej w Zielonej Górze** realizując cel pierwszy Programu w 2022 roku pozyskało do swoich zbiorów-kolekcję wołyńską Tadeusza Marcinkowskiego. Jest to tworzony od blisko 50 lat zbiór kart pocztowych z lat 1900-1939:. W związku z tym są prowadzone intensywne prace badawczo-

rozpoznawcze nad obiektami. W wyniku rozbudowy MZL nastąpiła poprawa warunków przechowywania zabytków znajdujących się w zbiorach placówki. Równocześnie szereg obiektów zostało zaprezentowanych na nowo powstałych wystawach. Nowoczesne multimedialne ekspozycje wzbogacają i uatrakcyjnają w znacznym stopniu przekaz dotyczący historii i tradycji regionu lubuskiego. Ich narracja stała się dostępna zarówno dla ludzi młodych oraz dzięki translacjom językowym dla turystów zagranicznych. Rewaloryzacja zabytków w ramach realizacji celu drugiego w latach 2012-2022, to przede wszystkim modernizacja stałej ekspozycji „Galeria Sztuki Sakralnej” – jedynej tego typu wystawy w regionie. Prezentowane są na niej cenne zabytki rzeźby, malarstwa i rzemiosła z terenu regionu, powstałe od XIV do XIX wieku. Stała galeria poświęcona Carlowi Friedrichowi Seiffertowi malarzowi urodzonemu w Zielonej Górze w 1809 roku, powstała w muzeum w 2022 roku z okazji 800-lecia miasta i stulecia zielonogórskiego muzeum. Muzeum Ziemi Lubuskiej wspiera również rozwój ekoturystyki organizując wystawy z cyklu „Winnice Lubuskie. Wczoraj i dziś” oraz współpracując z winiarzami z regionu. Systematyczna przebudowa stałej wystawy Działu Winiarskiego przyczynia się do rozwoju potencjału turystycznego województwa. Rozbudowa Muzeum Ziemi Lubuskiej przyczyniła się do wzniesienia na wyższy jakościowo poziom procesów integracji regionalnej zgodnie z założeniami celu trzeciego. Nowe warunki wystawiennicze umożliwiają szukanie oparcia tożsamościowego w rodzimej kulturze Środkowego Nadodrza, odnajdując ją w sztuce, historii i tradycji tych ziem, będących ważnym punktem odniesienia dla naszej współczesności. Szczególnie ważnym zadaniem jest przybliżenie wielowiekowych tradycji tych terenów, co przyczynia się do budowy duchowej więzi z kulturą poprzednich pokoleń. Jedną z wielu wystaw stałych jest wystawa „Dziedzictwo i Współczesność. Zielona Góra-region lubuski” ukazuje przeszłość z jej wielokulturowym bogactwem kształtującym od wieków tożsamość tych ziem. Jak również wystawa ukazująca przełomowy dla całych powojennych dziejów regionu rok 1945. Czas wielkich migracji i początek kształtowania się nowej społeczności przybliży ponad sto przedmiotów, dokumentów oraz relacje świadków. Dalszy ciąg ekspozycyjny „Oś czasu” z elementami różnorodnych przedmiotów codziennego użytku, które powstały od XIII do końca XX stulecia. Wystawę historyczną kończy prezentacja poświęcona regionowi lubuskiemu.

Dział Oświatowy MZL zrealizował w 2022 roku szereg działań związanych z budowaniem tożsamości regionalnej poprzez edukację i popularyzację dziedzictwa narodowego tj. Akcja Zima "Wątek i osnowa- zacznijmy od nowa": warsztaty poświęcone wielowiekowym tradycjom zielonogórskiego tkactwa i sukiennictwa; Akcja Edukacja "Wędruj z Bachusikiem. 800 lat Zielonej Góry", to cykl lekcji plenerowych w formie spacerów dydaktycznych szlakiem najważniejszych zabytków oraz miejsc związanych z historią miasta; Akcja Lato "800 lat naszego miasta- pozdrowienia z Zielonej Góry": warsztaty tworzenia własnych kart pocztowych z wykorzystaniem zdobień przedstawiających charakterystyczne, zielonogórskie obiekty. Ponadto w cyklu całorocznym Dział Oświatowy przeprowadził kilkadziesiąt lekcji muzealnych poświęconych historii miasta i regionu, wzmacnianiu tożsamości regionalnych. Ochrona krajobrazu kulturowego i świadome jego kształtowanie współgrające z integracją przestrzenną regionu Muzeum realizowało w ramach priorytetu 4 poprzez dziedzictwo Kresów. W regionie lubuskim ponad 50% społeczności ma bezpośrednie lub pośrednie związki z tymi terenami. W 2022 roku zostały pozyskane do zbiorów Muzeum cenne karty pocztowe z terenu Wołynia. Dodatkowo w latach 2021-2022 Muzeum współpracowało z Fundacją Tłocznia, Lubuskim Centrum Winiarstwa oraz Urzędem Marszałkowskim Województwa Lubuskiego podczas organizacji Lubuskiego Festiwalu Otwartych Piwnic i Winnic oraz Dni Otwartych Piwnic. Piwnice winiarskie, niedawno niemal całkowicie zapomniane, stanowią dziś jedną z ważniejszych atrakcji turystycznych Zielonej Góry.

- 4. Muzeum Lubuskie im. Jana Dekerta w Gorzowie Wlkp.** w ramach celu priorytetowego pierwszego prowadzi ewidencje oraz digitalizację zbiorów. Regularnie przeprowadzana kontrole stanu ewidencji- inwentaryzowanie zbiorów w celu poprawy skuteczności ochrony zabytków i efektywnym zarządzaniem zasobami. Kontrolowany jest również sposób magazynowania i przechowywania zbiorów. W 2021r. Muzeum Lubuskie utworzyło pracownię konserwacji i restauracji obiektów zabytkowych, którą rozbudowano w 2022 r. Projekt zrealizowano dzięki funduszom pochodzącym z Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz województwa lubuskiego. Dodatkowo Instytucja współpracuje w ramach działań związanych z pracami

konserwatorskimi z Uniwersytetem Mikołaja Kopernika przy konserwacji obiektów archeologicznych oraz z Akademią Sztuk Pięknych we Wrocławiu przy konserwacji zabytków porcelanowych waz ze zbiorów sztuki dawnej. Muzeum stawia również na rozwój potencjału turystycznego realizując cele priorytetu drugiego poprzez prowadzenie prac remontowych i konserwatorskich przy Zagrodzie Młyńskiej w Bogdańcu- filia Muzeum Lubuskiego. W 2022 r. utworzona została dokumentacja projektowa obejmująca remont i przebudowę dawniej willi Gustawa Schroedera oraz budynku oficyny mieszczących się na terenie Zespołu Willowo-Ogrodowego. Realizacja projektu nastąpi w kolejnych latach. W ramach celu trzeciego tj. budowanie tożsamości lokalnej, Muzeum Lubuskie realizowało w latach 2021-2022 poprzez współpracę z organizacjami w organizowaniu wydarzeń takich jak: coroczny Ogólnopolski Konkurs Pisanek im. Michała Kowalskiego, międzynarodowy projekt „Historyczne Gotowanie” oraz współorganizacja Święta Chleba w Bogdańcu. Zaś w Zespole Willowo-Ogrodowym odbywa się coroczne wydarzenie Piknik u Schroederów popularyzujące wiedzę na temat historii miasta oraz dawnych mieszkańców Willi Schroedera. Muzeum współpracuje również z Gorzowskim Towarzystwem Muzycznym im. Henryka Wieniawskiego organizując cykl koncertów. Dodatkowo wiedza na temat historii regionu oraz kolekcji muzealnej przekazywana była w działalności edukacyjnej instytucji oraz prowadzeniu cyklu wykładów „Gorzowskie Konwersatoria Muzealne”. Mając na celu ochronę krajobrazu kulturowego, a przy tym realizację celu czwartego, filia Muzeum Grodu Santok propaguje wiedzę na temat historycznych aspektów regionu, świadomości społecznej oraz trwałego zachowania istniejącej substancji zabytkowej powiązanej z krajobrazem naturalnym.

5. **Muzeum Etnograficzne w Zielonej Górze-Ochli** w celu priorytetowym pierwszym czyli rozpoznaniu zasobów, poprawy skuteczności ochrony zabytków i efektywnym zarządzanie zasobem w 2021r., Muzeum pozyskało do Działu Naukowo- Badawczego ogółem 117 muzealiów, w tym: 31 szt. kultury technicznej, 30 szt. strojów i tkanin, 56 szt. sztuki. Ogólna liczba zabytków wpisanych na inwentarze w 2021 r. wynosiła 8871 muzealiów. Muzeum z każdym rokiem stara się powiększać swoje zbiory i tak w roku 2022r. pozyskało 31 muzealiów w tym: 5 szt. do kultury technicznej, 3 szt. do strojów

i tkanin oraz 23 szt. do sztuki. Ogólna liczba zabytków wpisanych na inwentarze w roku 2022 to 8902 muzealia. Muzeum Etnograficzne pozyskuje zbiory i rozwija kolekcje gromadzone od lat poprzez badania terenowe oraz bezpośredni kontakt z mieszkańcami naszego województwa w Muzeum. Podstawowym zadaniem realizowanym przez Muzeum w związku z celem priorytetowym drugim, jest ochrona i poprawa stanu zachowania zbiorów zgromadzonych na wystawach, ekspozycjach stałych i czasowych oraz magazynach. Działania te realizowane są poprzez zabiegi konserwatorskie (pełne, częściowe i zachowawcze), które zmierzają do rewaloryzacji zabytków Muzeum Etnograficznego w Zielonej Górze - Ochli. W 2021r. w ramach programu MKiDN Wspieranie działań muzealnych, Muzeum pozyskało środki na kwotę ogółem 507 782,20 zł, dofinansowanie MKiDN – 166 500,00 zł , UM – 225 000,00 zł, Muzeum – 116 282,20 zł, a w 2022 r. na kwotę ogółem 138 929,80 zł, dofinansowanie MKiDN – 80 500,00 zł, UM – 58 429,80 zł. Zabytek jako produkt turystyczny wpływa na atrakcyjność regionu, istnieje wzajemne oddziaływanie pomiędzy poziomem zachowania zabytków oraz atrakcyjnością turystyczną regionu, dlatego Muzeum Etnograficzne pozyskuje środki dzięki którym może polepszyć jakość usług, poprawić bezpieczeństwo zabytków i przywrócić walory użytkowe obiektów. Dzięki temu zrealizowano wymianę i konserwację czterech dachów krytych gontem w Chacie z Jurzyna, Gołębnika z Wilkanowa, Stodoły z Łężycy oraz rozebranie budynku, ponowne, poprawne złożenie i położenie nowego dachu Wiatraka z Kiełcza. Muzeum Etnograficzne realizuje cel trzeci poprzez priorytetowe działania jednostki mające na celu upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie korzystania ze zgromadzonych zbiorów. Oferta przedstawiona przez jednostkę jest całorocznym programem, który składa się z wystaw, warsztatów opartych na wiedzy z zakresu sztuk plastycznych, kultury ludowej, regionalnego środowiska etnograficznego i historii. Tematyka warsztatów edukacyjnych były m.in.:

- „Wielkanocna plastyka obrzędowa- pisanie pisanek”, wicie palm wielkanocnych, tradycyjne przetwórstwo mleka, wypiek chleba, tradycyjny wypiek pierników, malarstwo na szkle o motywach ludowych, wycinanka artystyczna, wigilie naszych przodków, tradycyjne ozdoby choinkowe, Święty Mikołaj jakiego nie znamy, jak to ze Inem było, garncarstwo. Muzeum organizuje

wydarzenia plenerowe, które wpisały się jako sztandarowe imprezy w kalendarzu imprez w regionie, a przy okazji sprzyjają budowaniu lokalnej tożsamości, są to: Kaziuki, Ginące zawody, Dobre smaczne bo lubuskie, Święto miodu, Piwowaria lubuskie, Święto Młodego wina, Wokół mąki i chleba, U progu jesieni, Idą święta. Wszystkie imprezy organizowane były na terenie obiektu zachęcając do jednoczesnego zwiedzania zabytkowych obiektów w Skansenie. Chroniąc krajobraz kulturowy Instytucja zrealizowała cel czwarty poprzez następujące prace przy zabytkowych obiektach:

- wymiana gontu na dachu chaty z Jurzyna (2021);
- wymiana gontu wraz z konserwacją wiatraka z Kiełcza (2021);
- renowacja zabytkowego gołębnika z Krężoń (2022);
- wymiana poszycia dachu na zabytkowej stodole z Cisowa (2022).

6. Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. Cypriana Norwida w Zielonej Górze działając głównie w ramach celu trzeciego realizowała szereg konkursów, wystaw, wykładów otwartych i spotkań autorskich. W 2021 roku Instytucja zrealizowała m.in: projekt "RozCZYTAJmy się", podczas którego odbyły się 3 warsztaty z lokalnymi twórcami artystami:

- „Kultura żywego słowa”. Warsztaty dotyczyły nauki dykcji, interpretacji głosowej wygłaszanego tekstu, sposobu przekazywania myśli i emocji, zaprezentowania się podczas konkursu.
- warsztaty plastyczno-komiksowe z zielonogórką artystką Anną Witkowską.
- warsztaty literackie z lokalną pisarką dr Mirosławą Szott.

W 2022 roku Instytucja prowadziła szereg działań na rzecz popularyzowania wiedzy dotyczącej dziedzictwa kulturowego i edukacji regionalnej dla przykładu:

- organizacja przez Centrum Edukacji Regionalnej, projektu pt. „Zielonogórska Akademia Jubileuszowa”, obejmującego cykl wykładów przeznaczonych, dla uczniów starszych klas szkół podstawowych, uczniów wszystkich typów szkół ponadpodstawowych i osób dorosłych, poświęconych tematyce zielonogórskiej,
- „Zielona Góra na przestrzeni dziejów” - wykład obejmujący syntetyczną prezentację historii funkcjonowania miasta od czasów najdawniejszych do roku 1945,

- "Powojenna Zielona Góra - historie mniej i bardziej znane"- wykład obejmujący syntetyczną prezentację historii funkcjonowania miasta od roku 1945 do czasach współczesnych,
- „Miasto z winnicą w tle, czyli zielonogórskie tradycje uprawy winorośli” - wykład obejmujący historię winogrodnictwa w Zielonej Górze wraz z tematyką odnoszącą się do prowadzenia winnicy i zasad uprawy oraz pielęgnacji krzewów winnych,
- „Górą kultura, czyli kulturowy pejzaż Zielonej Góry. Ludzie, wydarzenia i instytucje kultury na przestrzeni dziejów” - wykład obejmujący syntetyczną prezentację funkcjonowania miasta w aspekcie kultury i sztuki.
- Organizacja prelekcji filmu „Wydarzenia Zielonogórskie 1960 - Bitwa o Dom Katolicki na potrzeby projektu „Zielonogórska Akademia Jubileuszowa”.

Muzeum Ilustracji Książkowej mieszczące się w Bibliotece Norwida posiada stałą ofertę edukacyjną skierowaną do dzieci i młodzieży oraz innych odbiorców. W jej ramach przeprowadza się lekcje biblioteczne nt. ilustracji, historii sztuki, historii książki, także w aspekcie ilustracji regionalnej. Dla małych grup Muzeum oferuje także warsztaty graficzne. Muzeum jest także reklamowane jako atrakcja turystyczna Zielonej Góry i odwiedzane przez gości spoza regionu. W latach 2021-2022 przeprowadzono 51 różnego rodzaju zajęć i warsztatów w których wzięło udział 801 osób. W roku 2021 w strukturze Biblioteki Działu Informacji Regionalnej i Bibliograficznej WIMBP im. C. Norwida w Zielonej Górze powołano Centrum Edukacji Regionalnej (CER), podmiot mający w swoich działaniach ogniskować się na kwestiach edukacji regionalnej oraz popularyzacji wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego.

7. **Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. Zbigniewa Herberta w Gorzowie Wlkp.** cel priorytetowy pierwszy: w ramach ochrony i konserwacji swoich zabytków ruchomych- korzystała z Programu Operacyjnego Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach programu: „Wspieranie działań muzealnych”, którego celem priorytetowym jest wspieranie działalności w zakresie opieki konserwatorskiej nad muzealiami, archiwaliami i księgozbiorami. W 2022 r. został sporządzony i wysłany Wniosek nr 211818/22 na konserwację XVI i XVII-wiecznych starodruków z gorzowskiej księżnicy.

Biblioteka w obszarze popularyzacji dziedzictwa kulturowego wydała z okazji Dni Pamięci i Pojednania, książki Matthiasa Lehmana: „Willa Hansa Lehmana w Gorzowie Wielkopolskim (Landsbergu). Dodatkowo tworzy i bezpłatnie udostępnia cyfrowe zasoby dziedzictwa kulturowego (Gorzowska Biblioteka Cyfrowa).

8. **Filharmonia Zielonogórska im. Tadeusza Bairda w Zielonej Górze** duży nacisk kładzie na prowadzoną inwestycję pn. „Rozbudowa i modernizacja budynku Filharmonii Zielonogórskiej – etap I”, która ma na celu realizację priorytetu pierwszego oraz czwartego przez m.in. zwiększenie wykorzystania potencjału Filharmonii Zielonogórskiej i ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego poprzez rozbudowę i modernizację budynku Filharmonii. Dzięki rozbudowie zwiększy się potencjał kulturowy i turystyczny regionu przez szersze udostępnienie dziedzictwa kulturowego, zwiększenie udziału społeczeństwa w kulturze, zwiększenie poziomu i jakości oddziaływania oferty kulturalnej.

9. **Regionalne Centrum Animacji Kultury w Zielonej Górze** w ostatnich latach skupiło się na doprowadzeniu do końca inwestycji przy zabytkowym budynku Regionalnego Centrum Animacji Kultury wraz z zagospodarowaniem zabytkowego parku. Głównym celem/założeniem projektu było zwiększenie liczby osób, korzystających z dóbr dziedzictwa kulturalnego w województwie lubuskim, w tym w szczególności w mieście Zielona Góra., a tym samym realizacji celu priorytetowego pierwszego oraz drugiego. W ramach ww. projektu wykonano Centrum Kreatywnej Kultury. Nowy obiekt dzięki rozbudowie i zmianie sposobu użytkowania istniejącego budynku garaży oraz w wyniku ich wyposażenia w specjalistyczny sprzęt zmieniono w nowoczesny budynek kulturalno-edukacyjny o trzech kondygnacjach. Dzięki inwestycji nastąpiła poprawa jakości funkcji edukacyjnej, realizowanej w obrębie województwa lubuskiego, poprzez uruchomienie ścieżki edukacyjnej i historycznej w ramach działalności RCAK jak również poprawa jakości oferty usług turystycznych, w oparciu o kulturę i dziedzictwo kulturowe poprzez uruchomienie nowych produktów atrakcyjnych turystycznie w ramach działalności RCAK, co wpisuje się w realizację celu trzeciego. Rewitalizacji poddany został również cały zabytkowy park (cel priorytetowy czwarty), zarówno w części przy starej willi

RCAK, jak i również nowo powstałym budynku CKK. W jej ramach został odtworzony pierwotny układ ścieżek i alejek parkowych. Wykonano place, chodniki i parkingi z kostki brukowej. Wykonano także elementy małej architektury według odtworzonych wzorów historycznych, m.in. pergole oraz fontannę, która niegdyś znajdowała się na terenie parku.

Podstawą prawną realizacji zadań związanych z ochroną i opieką dziedzictwa są odpowiednio powiatowe i gminne programy opieki nad zabytkami. Według danych ze stycznia 2023r., z 12 powiatów ziemskich województwa:

- a. 7 powiatów posiada aktualny program opieki nad zabytkami (**wschowski, żagański, gorzowski, świebodziński, krośnieński, nowosolski, żarski**).
- b. 5 powiatów posiada nieaktualny lub dotychczas nie opracowały program opieki nad zabytkami (**słubicki, zielonogórski, międzyrzecki, sulęciński, strzelecko-drezdenecki**).

Spośród 83 gmin (miejskich, miejsko-wiejskich lub wiejskich,): aktualny program opieki nad zabytkami posiada 18 gmin, są to:

- a. gmina Międzyrzecz,
- b. gmina Łęknica,
- c. gmina Krosno Odrzańskie,
- d. gmina Bobrowice,
- e. gmina Dąbie,
- f. gmina Jasień,
- g. gmina Czerwieńsk,
- h. gmina Szlichtyngowa,
- i. gmina Słubice,
- j. gmina Nowa Sól,
- k. gmina Niegostawice,
- l. gmina Deszczno,
- m. gmina Rzepin,
- n. gmina Żagań,
- o. gmina Maszewo,
- p. gmina Świdnica,
- q. gmina Sława,

r. gmina Kłodawa,

Pozostałych 65 gmin ma nieaktualny lub nie opracowało dotychczas programu opieki nad zabytkami. W konsekwencji prawie 3/4 lubuskich jednostek samorządu terytorialnego, wbrew wymogom określonym w przepisie art. 87 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nie posiadało podstawowego elementu planowania polityki samorządowej w obszarze opieki nad zabytkami, który powinien służyć podejmowaniu planowych działań dotyczących inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Należy mieć na uwadze, że w przypadku każdego z programów, stosownie do zapisu art. 21 cytowanej ustawy, podstawę do jego sporządzenia stanowi gminna ewidencja zabytków (GEZ), której wiele gmin niestety nie posiada. Trudno zatem mówić o planowaniu prac remontowo-konserwatorskich, o współpracy z właścicielami zabytków, czy wreszcie promocji dziedzictwa kulturowego gminy, czy powiatu. Ponadto nie każda gmina stawia sobie za cel wspieranie i dbanie o zabytki znajdujące się na ich terenach, co z każdym kolejnym rokiem powoduje pogorszenie się stanu zachowania dziedzictwa kulturowego na danym obszarze. Przekazane przez nieliczne gminy informacje o udzielonych w latach 2021 i 2022 dotacjach, nie dają pełnego obrazu realizacji zadań w tym obszarze. Wykaz dotacji stanowi tabela nr 5.

Dziedzictwo kulturowe znajdujące się na terenie województwa powinno być przedmiotem szczególnej troski państwa, władz samorządowych i samych mieszkańców. Dlatego tak ważne jest kontynuowanie działań dążących do ich ochrony. W celu upowszechniania historii i dziedzictwa kulturowego należy zapewnić wsparcie tych działań w różnym zakresie i na różnych poziomach organizacyjnych. Realizacja różnorodnych projektów edukacyjnych i promocyjnych oraz konkursów ofert dla organizacji pozarządowych świadczy o świadomości społeczeństwa i jego zaangażowaniu. Dzięki takim narzędziom jak konkursy dla organizacji pozarządowych, jst. mogą wspierać działalność organizacji mających na celu dbałość o dziedzictwo kulturowe regionu. Jednakże środki przeznaczane na projekty nie odpowiadają wysokości wnioskowanych potrzeb. Z zebranych informacji wynika, że samorządy w różny sposób interpretują realizację zadań wynikających z założeń programu opieki nad zabytkami. Część z nich realizuje założone cele w pełnym zakresie, natomiast znaczne grono tylko w zakresie rewitalizacji zabytków materialnych znajdujących się

w złym stanie. Należy odnotować samorządy, które podejmują znikome działania w omawianym zakresie.

Podsumowując działania samorządów na szczeblu lokalnym należy zauważyć pozytywny trend części władz, dotyczący zrozumienia znaczenia dziedzictwa kulturowego w procesie rozwoju gospodarki i utrwalaniu tożsamości. Jednocześnie koniecznym jest przypomnienie, że realizacja celów zamierzonych w wojewódzkim programie opieki nad zabytkami wymaga wypełnienia przez samorządy ustawowego obowiązku opracowania programu opieki nad zabytkami i opracowania gminnej ewidencji zabytków. Ponadto konieczne jest zwiększenia nakładów zarówno w zakresie ochrony zabytków jak i edukacji kulturowej oraz promocji regionu.